

Algılanan Ayrımcılık ve Sosyal Kimlik İlişkisi: Türk ve Kürt Etnik Grupları Üzerine Bir Çalışma

Ercan ŞEN¹

ÖZ

Bu araştırmanın amacı, Türk ve Kürt etnik gruplarının, etnik gruplarıyla özdeşleşme, Kürtlere yönelik algılanan bireysel ayrımcılık ve Kürtlere yönelik algılanan kolektif ayrımcılık düzeyleri bağlamında karşılaştırılmasıdır. Araştırmada veri toplamak amacıyla Kolektif Kimliğin Önemi Ölçeği ve Algılanan Ayrımcılık Ölçeği kullanılmıştır. Araştırmanın örneklemi 224 Türk ve 240 Kürt katılımcıdan oluşmaktadır. Bulgular, Sosyal Kimlik Kuramı çerçevesinde tartışılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre, Türk ve Kürt etnik grupları, etnik grupla özdeşleşme ve algılanan ayrımcılık alt ölçekleri bağlamında farklılaşmaktadır. Kürtlerin, etnik grupla özdeşleşme, Kürtlere yönelik algılanan bireysel ayrımcılık ve Kürtlere yönelik algılanan bireysel ayrımcılık düzeyleri Türklere oranla anlamlı olarak daha yüksektir. Etnik grupla özdeşleşme düzeyi, Türk katılımcıların Kürtlere yönelik algılanan bireysel ayrımcılık ve Kürtlere yönelik algılanan kolektif ayrımcılık düzeylerini negatif yönde yordarken, Kürt katılımcıların bu yöndeki algılarını pozitif yönde yordamaktadır. Ayrıca, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'daki çatışmalardan etkilenme durumu Kürt katılımcıların, Kürtlere yönelik algılanan bireysel ayrımcılık ve Kürtlere yönelik algılanan kolektif ayrımcılık düzeyini pozitif yönde yordamaktadır.

Anahtar kelimeler: Algılanan ayrımcılık, sosyal kimlik, etnik özdeşleşme, Türkler ve Kürtler

¹ Ankara Üniversitesi, Sosyal Psikoloji Doktora Öğrencisi, ercansenn(at)gmail.com

The Relationship between of Perceived Discrimination and Social Identity: A study on the Turkish and Kurdish Ethnic Groups

ABSTRACT

The purpose of the present study is to compare Turks and Kurds in the context of ethnic identification, perceived individual ethnic discrimination against Kurds and perceived group discrimination against Kurds. The sample composed of 224 Turkish and 240 Kurdish participants were asked to answer Importance of Collective Identity Scale and perceived Discrimination Scale. Results were discussed within the framework of Social Identity Theory. According to results, Turkish and Kurdish ethnic groups differed in the context of ethnic identification and perceived discrimination subscales. Comparing to Turkish participants, Kurdish participants show a higher level of ethnic identification, perceived individual ethnic discrimination and perceived group discrimination against Kurds. Ethnic identification level predicted Turkish participants' perceived individual ethnic discrimination against Kurds and perceived group discrimination against Kurds in the negative direction. Despite that, ethnic identification level predicted in the positive direction for Kurdish participants. Additionally, being affected by conflict in East and Southeast Anatolia significantly predicted perceived individual ethnic discrimination and perceived group discrimination against Kurds in the positive direction for Kurdish participants.

Keywords: Perceived discrimination, social identity, ethnic identification, Turks and Kurds

Şen, E. (2017). Algılanan Ayrımcılık ve Sosyal Kimlik İlişkisi: Türk ve Kürt Etnik Grupları Üzerine Bir Çalışma. *Nesne*, 5(11), 449-468.

Toplumsal gruplara yönelik önyargılar, zaman içinde azalmış olsa da varlığını halen korumakta ve farklı etnik grupların bir arada yaşadığı bazı bölgelerde ayrımcılık davranışları gözlenebilmektedir. Sosyal, siyasal veya ekonomik sorunların neden olduğu bu ayrımcı davranışların, bireyler tarafından nasıl algılandığı da önemli bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır (Ensher, Grant-Vallone, ve Donaldson, 2001; Montes, 2010; Sanchez ve Brock, 1996). Algılanan ayrımcılık (perceived discrimination) olarak tanımlanan bu olguyu, Montes (2010) kişinin cilt rengi, fiziksel özellikleri, etnik veya kültürel aidiyetleri nedeniyle kendisine haksız ya da olumsuz davranıldığına dair inancı veya algısı olarak tanımlamaktadır. Dolayısıyla, bireyler farklı özellikleri nedeniyle ayrımcılığa maruz kaldıklarını düşünebildikleri gibi, etnik grup aidiyetleri sebebiyle de ayrımcılık yaşadıklarını düşünebilirler. Sanchez ve Brock (1996) etnik aidiyeti sebebiyle bireye farklı ve seçici davranılması sonucunda ortaya çıkan bu algıyı, algılanan etnik ayrımcılık olarak tanımlamaktadırlar.

Tarihsel açıdan bakıldığında azınlık grubu üyelerinin, çoğunluk grubu üyelerine oranla daha fazla ayrımcılığa maruz kaldıkları (Stone-Romero ve Stone, 2005) ve dolayısıyla daha fazla algılanan ayrımcılık rapor ettikleri görülmektedir (Akbaş, 2010; Baysu, 2007; Çoymak, 2009; Johnson ve Lecci, 2003; Molina, Phillips ve Sidanius, 2015; Stone-Romero ve Stone, 2005). McCormack (1995) tarafından ABD'de yaşayan üç azınlık grubuna mensup (Asyalı, Hispanik ve siyahî) üniversite öğrencileriyle yapılan çalışmanın sonuçlarına göre, katılımcıların % 47'si etnik aidiyetleri nedeniyle ayrımcılığa maruz kaldıklarını ifade etmişlerdir. Kessler, Mickelson ve Williams (1999) tarafından azınlıklarla yapılan bir başka araştırmada da katılımcıların yaklaşık % 60'ı günlük yaşamlarında kendilerine yönelik ayrımcılık algıladıklarını belirtmişlerdir. Akbaş'ın (2010) Türkiye'de yaptığı çalışmada ise, Sünni çoğunluğa oranla Alevi azınlık daha yüksek düzeyde algılanan ayrımcılık rapor etmişlerdir. Çoymak da (2009) benzer şekilde, Türklere oranla Kürtlerin ve Zazaların etnik gruplarına yönelik daha fazla ayrımcılık algısına sahip olduğunu bulmuştur. Dolayısıyla, ilgili alanyazın doğrultusunda, dezavantajlı veya azınlık grup üyelerinin kendi gruplarına yönelik ayrımcılık algılarının daha yüksek olduğunu söylemek mümkündür.

Yukarıda kısaca değinilen ve algılanan ayrımcılık olarak tanımlanan bu olgunun nedenlerini açıklamada kullanılan temel yaklaşımların en önemlilerinden bir tanesi de Sosyal Kimlik Kuramı'dır (SKK) (Ensher, Grant-Vallone ve Donaldson, 2001). Tajfel ve Turner (1979) tarafından temelleri atılan SKK grup üyeliğini, grup süreçlerini ve gruplar arası ilişkileri ele alan sosyal psikolojik bir yaklaşım, uyma, sosyal etki gibi sosyal psikolojik süreçleri anlamada sıklıkla başvurulan bir bilgi kaynağıdır. Bireyin bir gruba üye olmasından kaynaklı benliği üzerinde duran SKK, grup davranışını bu bakış açısından yani bireyin grup üyeliğinden elde ettiği benliği üzerinden açıklamaya çalışır. Tajfel'e (1981) göre, birey, üyesi bulunduğu grup ve bu

grubun diğer gruplarla ilişkisi çerçevesinde kendi kimliğini belirler. Bireyin ait olduğu bu sosyal kategoriler bireyi diğerlerinden ayırır, bireye farklı bir kimlik kazandırır ve onun toplum içindeki pozisyonunu belirler (Meşe, 1999). Stone-Romero ve Stone (2005) SKK'nın temel varsayımlarını şu altı alt başlık altında açıklamaktadır: Birincisi, bireyler olumlu benlik saygısına sahip olmak ve onu geliştirmek isterler. İkinci olarak, üyesi olunan sosyal gruplar bireyin yaşamında önemli bir yer tutarlar. Üçüncüsü, sosyal gruplar bireylerin olumlu benlik algısına sahip olmalarına ve onu geliştirmelerine imkân verir. Dördüncüsü, bireyler dış grup hakkındaki görüşlerini iç-grup ile dış-grup arasındaki farklara vurgu yaparak ifade ederler. Beşincisi, iç-grup ve dış-grup üyeleri arasındaki karşılaştırmalar bireylerin olumlu benlik algısına sahip olmalarına ve onu geliştirmelerine imkân verir. Son olarak, bireylerin sosyal kimlikleri tutum, inanç ve davranışlarını belirlemede bireysel kimlikten daha belirleyici rol oynamaktadır.

SKK'ya göre, dezavantajlı konumdaki bireyler maruz kaldıkları ayrımcı davranışlara karşı iç-grup kimlik duygularını arttırarak tepki verirler (Tajfel, 1981; Tajfel ve Turner, 2004). Bu sayede maruz kaldıkları ayrımcı tutumların kendi üzerlerinde bıraktığı olumsuz etkileriyle mücadele eder ve olumlu sosyal kimlik edinmek için girişimlerde bulunurlar. Bu çıkarımı destekleyen ve dezavantajlı grup kimlikleri nedeniyle ayrımcılığa uğrayan gruplara üye bireylerin, iç-gruplarıyla daha yüksek düzeyde özdeşleşme gösterdiklerine dair çalışmalar mevcuttur. Örneğin; yapılan bazı çalışmalarda, Afro-Amerikalıların (Branscombe, Schmitt ve Harvey, 1999; Molina, Phillips ve Sidanius, 2015), Latinlerin (Molina, Phillips ve Sidanius, 2015), kadınların (Schmitt, Branscombe, Kobrynowicz, ve Owen, 2002) ve yaşlıların (Garstka, Schmitt, Branscombe ve Hummert, 2004) iç-gruplarıyla daha yüksek düzeyde özdeşleşme gösterdikleri bulunmuştur.

Bireylerin grupla özdeşleşme düzeyleri, o grup üyesi olma sunucunda elde ettikleri sosyal kimliğin kendi benlikleri için taşıdığı öneme bağlı olarak farklılık gösterebilmektedir (Jetten, Spears ve Manstead, 1997; Tajfel, 1981; Tajfel ve Turner, 2004). Sidanius, Liu, Pratto ve Shaw (1994) iç-grupla özdeşleşme düzeyinin dış-grup ayrımcılığının seviyesini belirlediğini ifade etmektedir. Dolayısıyla, iç grupla özdeşleşme ve dış-gruba yönelik algılanan ayrımcılık düzeyi arasında negatif yönlü bir ilişkiden söz etmek mümkündür. Bununla birlikte, Freeman (2003) etnik özdeşleşme düzeyinin, üyesi olunan etnik grubun toplum içindeki konumu ve diğer gruplarla olan tarihsel arka planı ile de yakından ilişkili olduğunu ifade etmektedir. Bu konuda yapılan çalışmalar, etnik kimlikle özdeşleşme düzeyinin gruplar arası ilişkilerin tarihiyle ve grupların bu geçmişe verdiği tepkilerle ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır (Doosje ve Branscombe, 2003; Liu, Wilson, McClure ve Higgins, 1999). Buradan hareketle, ayrımcı davranışların ve bu davranışların neden olduğu ayrımcılık algısının çoğunlukla tarihsel bir arka plan sonucunda ortaya çıktığı, gruplar arası

sosyal temasın bağlamı ve bu durumun bireyler tarafından algılanışının da grupla özdeşleşme düzeyi ile de yakından ilişkili olduğu ifade edilebilir. Dolayısıyla, bin yılı aşkın bir süredir bir arada yaşayan Türk ve Kürt etnik grupları arasındaki tarihsel temasların da Kürtlere yönelik ayrımcılık algısı bağlamında bu iki grup arasında farklılaşmaya neden olmuş olabileceği düşünülmektedir. Örneğin; Kürtlerin asimilasyonunu öneren 1925 tarihli Şark Islahat Planı (Akçura, 2011) ve dönemin Başbakanı İsmet İnönü tarafından 1935 yılında hazırlanan Şark Seyahat Raporu (Öztürk, 2012) ile Kürtçe yer isimlerini Türkçeleştiren 1949 tarihli "İl İdaresi Kanunu", çocuklara Kürtçe isim konulmasını yasaklayan 1972 tarihli "Nüfus Kanunu" gibi bazı düzenlemelerin ve 1984 yılında silahlı çatışmayı bir hak arama yöntemi olarak gören PKK'nın (Partiya Karkerên Kurdistan- Kürdistan İşçi Partisi) ortaya çıkış süreci ve sonrasında yaşanan zorunlu göç hareketlerinin de (Konda, 2011; Yayman, 2011; Yeğen, 2011; Yeğen, 2012; Zeydanlıoğlu, 2008) bu iki etnik grup arasındaki toplumsal ilişkilere etkide bulunmuş olabileceği iddia edilebilir.

Yukarıda değinilen kuramsal açıklamalar ve görgül çalışmalar ışığında yapılan bu çalışmanın amacı, Türkiye’de de yaşayan farklı etnik gruplardan, sayısal çoğunluk olarak ilk ikisini oluşturan Türk ve Kürt etnik gruplarının (Hoşgör ve Smits, 2002; Mutlu, 1996; Yanarocak, 2009, Yıldız, 2005) etnik gruplarıyla özdeşleşme düzeyleri ile Kürtlere yönelik algılanan bireysel ve Kürtlere yönelik algılanan kolektif ayrımcılık düzeylerinin karşılaştırılmasıdır. Bununla birlikte, algılanan ayrımcılık alt boyutlarını yordayan değişkenlerin belirlenmesi de çalışmanın bir başka amacını oluşturmaktadır. Araştırmanın genel amacı doğrultusunda aşağıdaki denenceler sınanmıştır:

1.Kürt katılımcılar, Türk katılımcılara oranla etnik gruplarıyla daha yüksek düzeyde özdeşleşme göstermektedirler.

2.Kürt katılımcıların, Kürtlere yönelik bireysel ve Kürtlere yönelik kolektif ayrımcılık algıları Türk katılımcıların bu yöndeki algılarına oranla daha yüksektir.

3.Etnik özdeşleşme düzeyi,

a.Kürt katılımcıların Kürtlere yönelik algılanan bireysel ayrımcılık ve Kürtlere yönelik algılanan kolektif ayrımcılık düzeylerini pozitif yönde yordamaktadır.

b.Türk katılımcıların, Kürtlere yönelik algılanan bireysel ayrımcılık ve Kürtlere yönelik algılanan kolektif ayrımcılık düzeylerini negatif yönde yordamaktadır.

Yöntem

Örneklem

Bu araştırmaya Türkiye'de yaşayan ve kendini Türk ($n=224$) ya da Kürt ($n=240$) olarak tanımlayan 464 kişi katılmıştır. Katılımcılara kartopu örnekleme yöntemi ile ulaşılmıştır. Ölçekler, katılımcıların bir bölümüne elden verilmiştir; diğer katılımcılara ise, çevrim içi anket sitesi (www.surveey.com) aracılığıyla oluşturulan bir bağlantı (link) üzerinden ölçek bataryaları ulaştırılmıştır. Veri toplama süreci 2014 yılı Mart ve Mayıs ayları arasındaki üç aylık süreç içerisinde tamamlanmıştır. Katılımcılardan 301'i (151'i kadın) ölçekleri çevrim içi anket sitesi aracılığıyla doldurmuş, 163 katılımcı (95'i kadın) ise ölçekleri kağıt-kalem yöntemi ile doldurmuştur. Yaşları 16 ile 55 arasında değişen katılımcıların yaş ortalaması 25.92'dir ($S=6.42$). Türk katılımcıların yaş ortalaması 26.99 ($S=7.17$) ve Kürt katılımcıların yaş ortalaması ise 24.94'tür ($S=5.46$). Araştırmanın örneklemini 246 (%53) kadın ve 218 erkek oluşturmaktadır. Türk katılımcılar 129 (% 57.6) kadın ve 95 erkekten oluşmakta iken Kürt katılımcılar 117 (% 48.8) kadın ve 123 erkekten oluşmaktadır. Katılımcıların eğitim düzeyleri çoğunlukla üniversite ve lisansüstü düzeydedir. Türk katılımcıların % 72.8'i lisans % 21.9'u lisansüstü düzeyde, Kürt katılımcıların % 91.7'si lisans ve % 4.6'sı lisansüstü düzeyde eğitim seviyesine sahiptir. "Ailenizde veya çevrenizde Doğu ve Güneydoğu Anadolu'daki çatışmalardan doğrudan etkilenenler var mı?" sorusuna Türk katılımcıların % 19.6'sı Kürt katılımcıların ise % 65.4'ü "evet" yanıtını vermiştir.

Veri Toplama Araçları

Kişisel Bilgi Formu: Bu araştırmanın demografik değişkenlerine (etnik grup, yaş ve cinsiyet) ilişkin bilgiler hazırlanan kişisel bilgi formu aracılığıyla elde edilmiştir. Katılımcıların siyasi görüşleri, radikal soldan radikal sağa doğru giden bir ölçek (1= "radikal sol", 2= "sol", 3= "-sola yakın", 4= "kararsız", 5= "sağa yakın", 6= "sağ", 7= "radikal sağ") üzerinde belirlenmeye çalışılmıştır. Kişisel bilgi formunda ayrıca, katılımcıların kendilerinin veya yakın çevrelerinin Doğu ve Güneydoğu Anadolu'daki çatışmalardan etkilenip etkilenmediklerini belirlemeye yönelik sorular sorulmuştur.

Kolektif Kimliğin Önemi Ölçeği (KKÖÖ): Katılımcıların etnik kimlikleriyle özdeşleşme düzeyini belirlemek amacıyla Luhtanen ve Crocker (1992) tarafından geliştirilen "Kolektif Kimliğin Önemi Ölçeği" (Importance of Identity Scale) kullanılmıştır. Baysu (2007) tarafından Türkçeye uyarlanan KKÖÖ "1= kesinlikle katılmıyorum" ile "7= kesinlikle katılmıyorum" arasında değişen Likert tipi yedi bölmeli bir ölçek üzerinde değerlendirilen beş sorudan (örn., "Kendimi etnik grubumun tipik bir örneği olarak görürüm.") oluşmaktadır. Ölçekten alınan puanlar arttıkça, etnik grupla özdeşleşme düzeyi de artmaktadır. Bu çalışma kapsamında

KKÖÖ'yü oluşturan beş maddenin güvenilirliği için Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı .84 olarak hesaplanmıştır.

Algılanan Ayrımcılık Ölçeği (AAÖ): Kürtlere yönelik bireysel ve kolektif ayrımcılık algısını ölçmek amacıyla “Algılanan Ayrımcılık Ölçeği” (Perceived Discrimination Scale) kullanılmıştır. Ruggiero ve Taylor (1995) tarafından geliştirilen AAÖ “Algılanan Bireysel Ayrımcılık Ölçeği-ABAÖ” (Perceived Individual Discrimination Scale) ve Algılanan Kolektif Ayrımcılık Ölçeği AKAÖ” (Perceived Group Discrimination Scale) alt ölçeklerinden oluşmaktadır. AAÖ Baysu (2007) tarafından Türkçeye uyarlanmıştır. Baysu (2007) tarafından Türkçeye uyarlanan ölçeğin orijinal formunda ABAÖ ve AKAÖ alt ölçekleri dörder maddeden oluşmaktadır. AKAÖ'ye daha sonra Çoymak (2009) tarafından iki madde (“Etnik grubunuz oturdukları mahallelerde ayrımcılık yaşarlar mı?” ve “Etnik grubunuz kendi kültürünü yaşarken ayrımcılık yaşar mı?”) eklenmiştir. Bu çalışmada Çoymak (2009) tarafından oluşturulan AAÖ formu kullanılmıştır.

Katılımcıların Kürtlere yönelik algılanan bireysel ayrımcılık düzeylerini belirlemek amacıyla uygulanan ABAÖ, dört maddeden (örn., “Kürtlerin Türkler tarafından kabul görmediğini hissediyorum.”) oluşmaktadır. Kürtlere yönelik algılanan kolektif ayrımcılık düzeylerini belirlemek amacıyla uygulanan AKAÖ ise altı maddeden (örn., “Türkiye’de Kürtler iş ararken ayrımcılık yaşarlar mı?”) meydana gelmektedir. Her madde “1= asla” ve “5=daima” arasında değişen Likert tipi beş bölmeli bir ölçek üzerinde değerlendirilmektedir. Ölçekten alınan yüksek puanlar yüksek ayrımcılık algısını, düşük puanlar ise düşük ayrımcılık algısını göstermektedir. Bu çalışma kapsamında, ABAÖ’nün Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı .90, AKAÖ’nün Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı ise .93 olarak hesaplanmıştır.

İşlem

Araştırma kapsamında veri toplanmadan önce Ankara Üniversitesi Etik Kurulu'ndan veri toplanabilmesi için gerekli izin alınmıştır. Elden dağıtılan ölçek verileri Ankara il sınırları içerisinde toplanmıştır. Araştırmaya gönüllü olarak katılmak isteyen katılımcılara gerekli açıklamalar yapıldıktan sonra ölçek bataryaları verilmiştir. Çevrim içi anket sitesindeki (www.surveey.com) uygulama için de bir bağlantı oluşturulmuş ve kartopu örnekleme yöntemi ile ulaşılan katılımcılara ölçek bataryası bu bağlantı aracılığıyla ulaştırılmıştır. Katılımcılar bilgilendirme ve onam formu aracılığıyla çalışmanın içeriği ve çalışmayı istedikleri zaman yarım bırakabilecekleri konularında bilgilendirilmiştir. Katılımcılardan kimlik bilgileri istenmemiştir.

Bulgular

Bu araştırmanın amacı, katılımcıların etnik özdeşleşme ve Kürtlere yönelik algılanan ayrımcılık düzeyi bağlamında farklılaşıp farklılaşmadıklarını incelemektir. Ayrıca, olası cinsiyet farklılıklarının da incelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda öncelikle katılımcıların etnik grup ve cinsiyet değişkenleri açısından farklılık gösterip göstermedikleri araştırılmıştır. Daha sonra, aşamalı regresyon analizi ile algılanan ayrımcılık alt boyutlarını yordayan değişkenlerin belirlenmesi amaçlanmıştır.

Katılımcıların KKÖ ve AAÖ alt ölçeklerinden aldıkları puanların etnik grup ve cinsiyet düzeyine göre farklılaşıp farklılaşmadığının incelenmesi amacıyla 2 (etnik grup: Türk ve Kürt) x 2 (cinsiyet: kadın ve erkek) faktöriyel desenine uygun çok yönlü varyans analizi (MANOVA) uygulanmıştır.

Tablo 1

Katılımcıların Kolektif Kimliğin Önemi ve Algılan Ayrımcılık ile Sosyal Temas Ölçeklerinin Alt Boyutlarından Aldıkları Puanlara İlişkin Ortalamalar ve Standart Sapmalar

		Etnik Grup ve Cinsiyet Ortak Etkisi		Etnik Grup Temel Etkisi	Cinsiyet Temel Etkisi	
		Kadın	Erkek		Kadın	Erkek
Kolektif Kimliğin Önemi	Türk	19.93 (8.06) n= 129	19.57 (7.86) n= 95	19.78 (7.96) n= 224	23.54 (7.98) n= 246	24.05 (8.14) n= 218
		27.52 (5.70) n= 117	27.52 (6.53) n= 123	27.52 (6.12) n= 240		
	Kürt	12.67 (3.49) n= 129	12.32 (3.87) n= 95	12.52 (3.65) n= 224	13.98 (3.51) n= 246	13.86 (3.65) n= 218
		15.41 (2.93) n= 117	15.05 (2.99) n= 123	15.23 (2.96) n= 240		
Kürtlere Yönelik Algılanan Bireysel Ayrımcılık	Türk	17.21 (5.90) n= 129	17.61 (6.10) n= 95	17.38 (6.01) n= 224	18.48 (5.71) n= 246	19.78 (5.99) n= 218
		19.90 (5.16) n= 117	21.45 (5.27) n= 123	20.69 (5.27) n= 240		
	Kürt	19.90 (5.16) n= 117	21.45 (5.27) n= 123	20.69 (5.27) n= 240	18.48 (5.71) n= 246	19.78 (5.99) n= 218
		19.90 (5.16) n= 117	21.45 (5.27) n= 123	20.69 (5.27) n= 240		

MANOVA analizi, etnik grup (Wilks' $\lambda = .63$, $F_{1,460} = 90.33$; $p < .001$, $\eta^2 = .37$) ve cinsiyet (Wilks' $\lambda = .97$, $F_{1,460} = 4.98$; $p = .002$, $\eta^2 = .03$) temel etkilerinin

anlamalı olduğunu fakat etnik grup-cinsiyet (Wilks' $\lambda = .99$, $F_{1,460} = .85$; $p = .37$) ortak etkisinin anlamalı olmadığını göstermektedir. Katılımcıların, KKÖ ve AAÖ alt ölçeklerinden aldıkları toplam puanların ortalamaları ve standart sapmaları Tablo 1'de gösterilmiştir. Ayrıca, çalışmada Bonferoni düzeltilmesi yapılmış ve her bir karşılaştırma için $\alpha = 0.05/4 = 0.013$ olarak hesaplanmıştır.

MANOVA sonuçları cinsiyet temel etkisinin anlamalı olduğunu gösterse de varyans analizi (ANOVA) sonuçları incelendiğinde, cinsiyet temel etkisinin kolektif kimliğin önemi ($F_{1,460} = .07$; $p = .80$), Kürtlere yönelik algılanan bireysel ayrımcılık ($F_{1,460} = 1.32$; $p = .25$) ve Kürtlere yönelik algılanan kolektif ayrımcılık ($F_{1,460} = 3.48$; $p = .06$) değişkelerinin hiçbirisi üzerinde anlamalı bir etkisinin bulunmadığı görülmektedir.

Etnik grup temel etkisine bakıldığında ise, etnik grup üyeliğinin kolektif kimliğin önemi ($F_{1,460} = 137.51$; $p < .001$, $\eta^2 = .23$), Kürtlere yönelik algılanan bireysel ayrımcılık ($F_{1,460} = 73.23$; $p < .001$, $\eta^2 = .15$) ve Kürtlere yönelik algılanan kolektif ayrımcılık ($F_{1,460} = 38.59$; $p < .001$, $\eta^2 = .08$) üzerinde anlamalı bir etkiye sahip olduğu görülmektedir. Tablo 1'de de görüldüğü üzere, Kürt katılımcıların kolektif kimliğin önemi, Kürtlere yönelik algılanan bireysel ayrımcılık ve Kürtlere yönelik algılanan kolektif ayrımcılık puanları Türk katılımcıların bu ölçeklerden elde ettikleri toplam puanlara oranla anlamalı olarak daha yüksektir.

Algılanan Ayrımcılığı Yordayan Değişkenler

Bu çalışmanın temel amaçlarından biri, Türk ve Kürt etnik gruplarının Kürtlere yönelik algılanan bireysel ve Kürtlere yönelik algılanan kolektif ayrımcılık düzeylerini yordayan değişkenlerin belirlenmesidir. Hatırlanacağı gibi, mevcut araştırmada katılımcıların AAÖ alt ölçeklerinden aldıkları puanların etnik grup değişkeni açısından farklılaştığı gözlenmişti. Dolayısıyla, bu sonuçlar Türk ve Kürt etnik gruplarının Kürtlere yönelik algılanan bireysel ve algılanan kolektif ayrımcılık düzeylerini yordayan değişkenlerin de farklılaşabileceğini ortaya koymaktadır. Bu amaçla çalışmada, AAÖ alt ölçeklerini hangi değişkenlerin yordadığını belirlemek amacıyla her iki etnik grup için ayrı ayrı hiyerarşik çoklu regresyon analizleri yapılmıştır. Hiyerarşik çoklu regresyon analizi yapılmadan önce, siyasi görüş, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'daki çatışmalardan etkilenip etkilenmeme ve kolektif kimliğin önemi değişkenlerinin Kürtlere yönelik algılanan bireysel ayrımcılık ve Kürtlere yönelik algılanan kolektif ayrımcılık değişkenleriyle ilişkisini incelemek amacıyla Pearson korelasyon değerleri hesaplanmıştır. Korelasyon analizi sonuçları Tablo 2'de sunulmuştur.

Tablo 2
Değişkenler Arasındaki Korelasyonlar

	1	2	3	4	5
(1) Siyasal görüş (sol→sağ)	-	.01	.32**	-.27**	-.24**
(2) Çatışmalardan etkilenme	-.07	-	.04	.08	.06
(3) Kolektif Kimliğin Önemi	-.21**	.06	-	-.46**	-.46**
(4) Kürtlere yönelik algılanan bireysel ayrımcılık	-.25**	.18**	.16*	-	.71**
(5) Kürtlere yönelik algılanan kolektif ayrımcılık	-.35**	.30**	.17**	.65**	-

** $p < 0.01$, * $p < 0.05$; sağ üst köşe Türk katılımcılar, sol alt köşe Kürt katılımcılar

Türk katılımcıların, Kürtlere yönelik algılanan bireysel ayrımcılık toplam puanları ile kolektif kimliğin önemi ($r = -.46$, $p < .001$) toplam puanları arasında orta düzeyde, siyasi görüşle ($r = -.27$, $p < .001$) ise düşük düzeyde anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Kürt katılımcıların, Kürtlere yönelik algılanan bireysel ayrımcılık puanları ile kolektif kimliğin önemi ($r = .16$, $p = .012$), siyasi görüş ($r = -.25$, $p < .001$) ve Doğu ve Güneydoğu Anadolu'daki çatışmalardan etkilenme durumu ($r = .18$, $p = .006$) arasında düşük düzeyde anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Türk katılımcıların, Kürtlere yönelik algılanan kolektif ayrımcılık puanları ile kolektif kimliğin önemi ($r = -.46$, $p < .001$) arasında orta düzeyde, siyasi görüşle ($r = -.27$, $p < .001$) ise düşük düzeyde anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Son olarak, Kürt katılımcıların, Kürtlere yönelik algılanan kolektif ayrımcılık puanları ile siyasi görüş ($r = -.35$, $p < .001$) ve Doğu ve Güneydoğu Anadolu'daki çatışmalardan etkilenme durumu ($r = .30$, $p < .001$) arasında orta düzeyde, kolektif kimliğin önemi ($r = .17$, $p = .008$) ile arasında da düşük düzeyde anlamlı bir ilişki bulunmaktadır.

Katılımcıların AAÖ alt ölçeklerine ait puanlarını yordayan değişkenleri belirlemek amacıyla yapılan hiyerarşik çoklu regresyon analizinde, denkleme, ilk blokta siyasi görüş ve Doğu ve Güneydoğu Anadolu'daki çatışmalardan etkilenme durumu gibi demografik değişkenler girilmiştir. Kolektif kimliğin önemi, ise denkleme ikinci blokta dahil edilmiştir. AAÖ alt ölçeklerini yordayan değişkenler Tablo 3'te sunulmuştur.

Tablo 3'te görülebileceği üzere Kürtlere yönelik bireysel ayrımcılık algısını yordayan değişkenleri belirlemek amacıyla yapılan hiyerarşik regresyon analizinde Türk katılımcılar için birinci blokta girilen siyasi görüş ($\beta = -.26$, $t = -3.96$; $p < .001$) değişkeninin Kürtlere yönelik bireysel ayrımcılık algısını anlamlı olarak yordadığı bulunmuştur ($F_{1,222} = 15.66$; $R^2 = .07$, $\beta = -.26$, $t_{222} = -3.96$; $p < .001$). İkinci blokta modele eklenen kolektif kimliğin önemi değişkeni de Türk katılımcıların Kürtlere yönelik

bireysel ayrımcılık algısını anlamlı olarak yordamaktadır ($F_{2,221} = 31.57$; $R^2 = .22$, $\beta = -.41$, $t_{222} = -6.66$; $p < .001$). Siyasi görüş toplam varyansın % 7'sini, denkleme ikinci blokta dahil edilen kolektif kimliğin önemi değişkeni ise toplam varyansın % 15'ini açıklamaktadır. Her iki değişken toplam varyansın % 22'sini açıklanmaktadır. Siyasal görüş olarak sağ politik görüşleri benimseyen ve etnik gruplarıyla daha yüksek düzeyde özdeşleşme gösteren Türk katılımcıların, Kürtlere yönelik bireysel ayrımcılık algılarının daha düşük olduğu bulunmuştur.

Tablo 3

Kürtlere Yönelik Algılanan Bireysel Ayrımcılık ve Kürtlere Yönelik Algılanan Kolektif Ayrımcılık Toplam Puanlarını Yordayan Değişkenler (Aşamalı Hiyerarşik Regresyon Analizi Sonuçları)

Değişkenler (Denkleme Giriş sırasına göre)	sd	B	β	t	R^2	Uyar. R^2	F
Kürtlere Yönelik Algılanan Bireysel Ayrımcılık							
Türk	I. Blok						
	Siyasi Görüş	1,222	-.59	-.26	-3.96**	.07	.06 15.66**
	II. Blok						
	Siyasi Görüş	1,222	-.30	-.13	-2.10*	.22	.22 31.57**
	Kolektif Kimliğin Önemi	1,223	-.19	-.42	-6.66**		
Kürt	I. Blok						
	Siyasi Görüş	1,238	-.47	-.20	-3.25**	.07	.07 9.26**
	Çatışmalardan etkilenme	1,237	1.01	.16	2.61*		
	II. Blok						
	Siyasi Görüş	1,238	-.41	-.18	-2.79**	.09	.08 7.84**
	Çatışmalardan etkilenme	1,237	1.07	.17	2.77**		
	Kolektif Kimliğin Önemi	1,236	.07	.14	2.17*		
Kürtlere Yönelik Algılanan Kolektif Ayrımcılık							
Türk	I. Blok						
	Siyasi Görüş	1,222	-.85	-.23	-3.44**	.05	.05 11.84**
	II. Blok						
	Siyasi Görüş	1,222	-.35	-.09	-1.49	.22	.22 31.53**
	Kolektif Kimliğin Önemi	1,223	-.33	-.40	-6.98**		
Kürt	I. Blok						
	Siyasi Görüş	1,238	-1.20	-.29	-4.90**	.17	.16 24.20**
	Çatışmalardan etkilenme	1,237	3.03	.27	4.61*		
	II. Blok						
	Siyasi Görüş	1,238	-1.01	-.26	-4.40**	.19	.18 18.16**
	Çatışmalardan etkilenme	1,237	3.13	.28	4.79**		
	Kolektif Kimliğin Önemi	1,236	.12	.14	2.28*		

* $p < .05$, ** $p < .01$

Not: Uyar. R^2 = Uyarlanmış R^2

Kürt katılımcıların, Kürtlere yönelik algılanan bireysel ayrımcılık düzeyini yordayan değişkenleri belirlemek amacıyla yapılan hiyerarşik regresyon analizi

sonucunda ise denkleme birinci blokta girilen siyasi görüşün ($\beta = -.20$, $t = -3.25$ $p = .031$) ve Doğu ve Güneydoğu Anadolu'daki çatışmalardan etkilenme durumunun ($\beta = .16$, $t = 2.61$; $p = .010$), Kürtlere yönelik bireysel ayrımcılık algısını anlamlı olarak yordadığı bulunmuştur ($F_{2,237} = 9.26$; $R^2 = .07$, $\beta = .14$, $t_{237} = 2.60$; $p = .006$). Denkleme ikinci blokta dahil edilen kolektif kimliğin önemi değişkeni de ($F_{3,236} = 7.84$ $R^2 = .09$, $\beta = .14$, $t_{236} = 2.17$; $p = .031$) Kürt katılımcıların Kürtlere yönelik bireysel ayrımcılık algısını anlamlı olarak yordamaktadır. Siyasi görüş ve Doğu ve Güneydoğu Anadolu'daki çatışmalardan etkilenme durumu toplam varyansa % 7 katkı sağlamaktadır. İkinci blokta girilen kolektif kimliğin önemi değişkenin eklenmesiyle birlikte açıklanan toplam varyans % 9'a yükselmektedir. Doğu ve Güneydoğu Anadolu'daki çatışmalardan etkilenme durumu ve kolektif kimlikle özdeşleşme düzeyinin artması durumunda, Kürt katılımcıların Kürtlere yönelik algılanan bireysel ayrımcılık düzeyinin de arttığı görülmektedir.

Yine Tablo 3'te görülebileceği üzere Türk katılımcıların Kürtlere yönelik algılanan kolektif ayrımcılık düzeyini yordayan değişkenleri belirlemek amacıyla yapılan hiyerarşik regresyon analizinde, siyasi görüş ($\beta = -.23$, $t = -3.45$; $p = .001$) Türk katılımcıların Kürtlere yönelik kolektif ayrımcılık algısını anlamlı olarak yordamaktadır ($F_{1,222} = 11.84$; $R^2 = .05$, $\beta = -.23$, $t_{222} = -3.45$; $p = .001$). Denkleme ikinci blokta dahil edilen kolektif kimliğin önemi değişkeni de Türk katılımcıların Kürtlere yönelik kolektif ayrımcılık algısını anlamlı olarak yordamaktadır ($F_{(2-221)} = 31.53$; $R^2 = .22$, $\beta = -.44$, $t_{221} = -6.98$; $p < .001$). Siyasi görüş toplam varyansın % 5'ini, denkleme ikinci blokta girilen kolektif kimliğin önemi değişkeni ise toplam varyansın % 17'sini açıklamaktadır. Her iki değişken toplam varyansın % 22'sini açıklamaktadır. Sağ siyasi görüşe sahip ve etnik gruplarıyla daha yüksek düzeyde özdeşleşme gösteren Türk katılımcıların, Kürtlere yönelik algılanan kolektif ayrımcılık düzeylerinin daha düşük olduğu bulunmuştur.

Kürt katılımcıların Kürtlere yönelik kolektif ayrımcılık algısını yordayan değişkenleri belirlemek amacıyla yapılan hiyerarşik regresyon analizi sonucunda ise denkleme birinci blokta dahil edilen siyasi görüşün ($\beta = -.29$, $t = -4.90$; $p < .001$) ve Doğu ve Güneydoğu Anadolu'daki çatışmalardan etkilenme durumunun ($\beta = .27$, $t = 4.61$; $p < .001$) Kürt katılımcıların Kürtlere yönelik kolektif ayrımcılık algısını anlamlı olarak yordadığı bulunmuştur ($F_{2,237} = 24.21$; $R^2 = .17$, $\beta = .27$, $t_{237} = 4.61$; $p < .001$). Denkleme ikinci blokta dahil edilen kolektif kimliğin önemi değişkeni de ($F_{3,236} = 18.16$; $R^2 = .09$, $\beta = .17$, $t_{236} = 2.77$; $p = .023$) Kürt katılımcıların Kürtlere yönelik kolektif ayrımcılık algısını anlamlı olarak yordamaktadır. Siyasi görüş ve Doğu ve Güneydoğu Anadolu'daki çatışmalardan etkilenme durumunun toplam varyansın % 17'sini açıklarken, kolektif kimliğin önemi değişkenin eklenmesiyle birlikte açıklanan toplam varyans % 19'a yükselmiştir. Kürt katılımcıların siyasi görüş olarak sağ görüşleri benimsemesi ile Kürtlere yönelik algılanan bireysel ayrımcılık düzeyi

arasında negatif yönlü bir ilişki bulunmuştur. Ayrıca, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'daki çatışmalardan etkilenme durumu ve kolektif kimlikle özdeşleşme düzeyinin artması durumunda, Kürt katılımcıların Kürtlere yönelik algılanan bireysel ayrımcılık düzeyinin de arttığı görülmektedir.

Tartışma

Daha öncede belirtildiği üzere, bu araştırmanın amacı, Türk ve Kürt etnik grubuna mensup bireylerin etnik gruplarıyla özdeşleşme ve algılanan ayrımcılık alt boyutları bağlamında karşılaştırılmasıdır. Bununla birlikte, algılanan ayrımcılık alt boyutlarını yordayan değişkenlerin belirlenmesi de çalışmanın bir başka amacını oluşturmaktadır. Bu çalışma kapsamında elde edilen bulgular incelendiğinde, hem beklentiler hem de ilgili alanyazın ile büyük oranda tutarlı sonuçlar ortaya çıktığı görülmektedir (Akbaş, 2010; Baysu, 2007; Çoymak, 2009; Jetten, Branscombe, Schmitt, ve Spears, 2001; Jetten, Schmitt, ve Branscombe, 2012; Johnson ve Lecci, 2003; Garstka, Schmitt, Branscombe ve Hummert, 2004; Molina, Phillips ve Sidanius, 2015).

Etnik grupların kendi gruplarıyla özdeşleşme düzeylerini belirlemek amacıyla kullanılan KKÖÖ sonuçlarına göre, Kürt katılımcılar Türk katılımcılara oranla kendi gruplarıyla daha yüksek düzeyde özdeşleşme göstermektedir. Bu sonuç, araştırmanın kuramsal arka planını oluşturan SKK'nın gruplar arası ilişkilere getirdiği açıklamalar ve konuyla ilgili yapılan çalışmalarla tutarlılık göstermektedir (Branscombe, Schmitt ve Harvey, 1999; Garstka, Schmitt, Branscombe ve Hummert, 2004; Jetten, Schmitt ve Branscombe, 2012; Schmitt, Branscombe, Kobrynowicz, ve Owen, 2002). Türkiye'de farklı örneklem gruplarıyla yapılan çalışmalarda da benzer sonuçlar bulunmuştur (Çoymak, 2009; Güler, 2013; Karaçanta, 2002; Tuzkaya ve Cingöz-Ulu, 2012).

Verkuyten (2005), azınlık grubu üyelerinin; üzerlerindeki toplumsal baskıya karşılık olarak etnik gruplarıyla daha fazla özdeşleştiğini ifade etmektedir. Türkiye tarihi boyunca siyasi iktidarlar ve resmi kurumlar eliyle yürütülen bazı politikalar sebebiyle farklı kimliklerin resmi görüşlere yönelik birer tehdit olarak algılandığı ve asimilasyon amaçlı bu girişimlere farklı kimlikler tarafından değişik düzeylerde ve biçimlerde tepkiler verildiği iddia edilebilir (Çiçek, 2013; Kaya, 2011; Yayman, 2011; Yeğen 2011; 2012; Zeydanlıoğlu, 2008). Türkiye Cumhuriyeti tarihi içerisinde ortaya konulan bir takım asimilasyoncu politikaların (Akçura, 2011; Çiçek, 2013; Öztürk, 2012) resmi söylemlerin (Yayman, 2011; Yeğen, 2012) ve bazı kurumsal baskıların (Akçura, 2011; Çiçek, 2013; Konda, 2011; Yeğen 2011) Kürt katılımcıların kendilerini dezavantajlı konumda görmelerine ve bunun sonucunda da etnik

gruplarıyla daha yüksek düzeyde özdeşleşme göstermelerine neden olduğu söylenebilir. Örneğin; Kürtçenin bir dönem yasaklanması, Kürtçe yer adlarının değiştirilmesi ve çocuklara Kürtçe isim verilmesinin yasadışı sayılması (Konda, 2011; Yayman, 2011; Yeğen, 2012; Zeydanlıoğlu, 2008) gibi bir takım uygulamaların da Kürtlerin etnik gruplarıyla özdeşleşme düzeylerini yakından etkilemiş olabileceği düşünülmektedir.

Sellers ve Shelton (2003) kendi etnik gruplarıyla yüksek özdeşleşme düzeyi gösteren azınlık grubu üyelerinin, gruplar arası belirgin karakteristik farklılıklara karşı daha duyarlı olduklarını ve bu yüzden olumsuz sonuçları gruplar arası ayrımcılık temelinde değerlendirmeye daha yatkın olduklarını ifade etmektedir. Bu çalışmada da etnik gruplarıyla daha yüksek özdeşleşme düzeyi gösteren Kürt grubunun kendi grubuna yönelik bireysel ve kolektif ayrımcılık algılarının Türk grubunun bu yöndeki algılarına oranla daha yüksek olduğu görülmüştür. Araştırmanın sonuçlarına göre Türklerle karşılaştırıldığında Kürt katılımcılar etnik kimlikleri nedeniyle günlük hayat içerisinde ayrımcılığa daha fazla maruz kaldıkları yönünde bir algıya sahiptirler. Bu sonuçlar alanyazında yapılmış ilgili çalışmalarla tutarlılık göstermektedir (Akbaş, 2010; Brondolo ve ark., 2005; Contrada ve ark., 2001; Çoymak, 2009; Dion ve Kawakami, 1996; Kessler, Mickelson ve Williams, 1999; McCormack, 1995). Daha önceden de ifade edildiği gibi, dezavantajlı veya azınlık grubu üyelerinin gruplar arası farklılıklara daha duyarlı olmasından kaynaklı olarak bu çalışmada da böyle bir sonuç ortaya çıkması şaşırtıcı değildir. Bunun yanında, Kürt kimliğinin bazı bileşenlerinin ulus devlet kimliğinin dışına itilmesi sonucunda ortaya çıkan resmi söylem ve politikalar ile bazı yasal düzenlemelerin de Kürt katılımcıların kendilerine ve etnik gruplarına yönelik algılanan ayrımcılık düzeylerine etkide bulunduğu düşünülmektedir.

Hiyerarşik çoklu regresyon analizi sonuçları detaylı olarak incelendiğinde, Türk ve Kürt etnik gruplarının Kürtlere yönelik algılanan bireysel ayrımcılık ve kolektif ayrımcılık düzeyini yordayan değişkenlerin gruplar düzeyinde farklılaşmadığı sadece Kürt katılımcıların her iki yöndeki algısının Doğu ve Güneydoğu'daki çatışmalardan bireysel olarak etkilenme durumu tarafından da ayrıca yordandığı görülmektedir. Bununla birlikte, kolektif kimliğin önemi değişkeninin Türk katılımcıların, Kürtlere yönelik algılanan bireysel ayrımcılık ve kolektif ayrımcılık düzeyini negatif yönde, Kürt katılımcıların bu yöndeki algısını ise pozitif yönde yordadığı görülmektedir. Vural'a (2003) göre sağ ideoloji, otoriteye uyulması, gelenekçi değerlerin benimsenmesi, ahlaki ve dinsel değerlere saygı gibi muhafazakârlığın birçok ilkesini benimsemektedir. Dolayısıyla, geleneksel yapının ve bu yapının değerlerinin korunması yönünde siyasal eğilim gösteren bireylerin Kürtlere yönelik bireysel ve kolektif ayrımcılığı daha düşük düzeyde algıladıkları düşünülmektedir. Bununla birlikte, daha eşitlikçi siyasi görüşleri benimseme

sonucunda da dezavantajlı gruba yönelik ayrımcılık algısında artma eğilimi görülmektedir. Bundan kaynaklı olarak, siyasi olarak sağ görüşlere kayan ve etnik gruplarıyla yüksek özdeşleşme düzeyi gösteren Türk katılımcıların bir dış-grup olarak Kürtlere yönelik ayrımcı davranışları önemsiz ve daha düşük düzeyde algılayabilecekleri düşünülmektedir. Fuller ve Barkey'e (2011) göre Kürt meselesi çerçevesinde yaşanan çatışmalar ve ayaklanmalar bölge halkına çok büyük sıkıntılar yaşatmış, aileler dağılmış, başka şehirlere göç etmek zorunda kalmış ve yaşam biçimleri değişmiştir. Dolayısıyla, bu çatışmalardan etkilenme durumunun bireyin iç-grubuna yönelik bireysel ve kolektif ayrımcılık algısı düzeyinin yükselmesine neden olduğu söylenebilir.

Daha önceki bölümlerde de değinildiği gibi, iç-grupla özdeşleşme düzeyi yüksek olan bireyler gruplar arası farklılıklara daha duyarlı olmaları nedeniyle olumsuz davranışları ayrımcılık temelinde değerlendirme eğiliminde olmaktadır. Dolayısıyla, grupla özdeşleşme düzeyi bireylerin algılanan ayrımcılık düzeylerinin bir yordayıcısı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışma kapsamında öne sürülen hipoteze göre, etnik özdeşleşme düzeyinin Kürt katılımcıların Kürtlere yönelik algılanan bireysel ayrımcılık ve kolektif ayrımcılık düzeylerini pozitif yönde, Türk katılımcıların bu yöndeki algılarını ise negatif yönde yordayacağı yönündedir. Araştırma sonuçlarına bakıldığında, bu hipotezin doğrulandığı ve bunun da ilgili alanyazınla tutarlı olduğu görülmektedir (Akbaş, 2010; Çoymak, 2009; Molina, Phillips ve Sidanius, 2015). Dezavantajlı konumdaki kimlikleriyle yüksek düzeyde özdeşleşme gösteren Kürtlerin, kendilerine yönelik ayrımcı tutum ve davranışlara karşı daha hassas oldukları düşünülmektedir. Dolayısıyla, Kürtler maruz kaldıkları olumsuz tutumları etnik grup aidiyetleri temelinde değerlendirme eğiliminde olabilmektedirler. Sidanius, Liu, Pratto ve Shaw (1994) iç-grupla özdeşleşme düzeyinin dış-grup ayrımcılığının seviyesini belirlediğini ifade etmektedir. Bir başka deyişle, etnik grupla özdeşleşme düzeyi ile dış-gruba yönelik ayrımcılık algısı arasında negatif yönlü bir ilişki bulunmaktadır. Buradan hareketle, etnik özdeşleşme düzeyi düşük olan Türk katılımcıların Kürtlerin bireysel ve kolektif ayrımcılık algılarına karşı daha hassas olduğu söylenebilir. Son olarak, dezavantajlı grupların kendilerine yönelik bireysel ve kolektif ayrımcılık algıları ile etnik gruplarıyla özdeşleşme düzeyleri arasında birbirini besleyen çift yönlü bir ilişkinin var olduğu düşünülmektedir.

Yapılan bu çalışmanın bazı sınırlılıkları bulunmaktadır. Araştırmanın örneklem seçimi bu sınırlılıkların en önemlilerindendir. Örneklem kartopu örneklem yoluyla ulaşılması ve elden toplanan verilerin sadece Ankara'dan toplanması, araştırma sonuçlarının genellenebilirliği konusunda bazı şüpheler oluşturmaktadır. Benzer şekilde internet üzerinden ulaşılan katılımcıların sadece interneti aktif olarak kullanan katılımcılar olması araştırma sonuçlarının genellenebilirliğini

sınırlanmaktadır. Ayrıca, örneklem grubunun eğitim düzeyinin ülke ortalamasının üstünde olması ve çoğunlukla şehirlerde yaşayan kişilerden oluşması da araştırma sonuçlarının genellenebilirliği konusunda yine bazı şüpheleri beraberinde getirmektedir. Farklı eğitim düzeyi ve farklı bölgelerde ikamet eden katılımcılardan elde edilecek verilerle yapılacak çalışmaların iki grup arasındaki ilişkileri ortaya koymada daha genellenebilir sonuçlar vereceği düşünülmektedir.

Araştırmanın bir diğer sınırlılığı ise, verilerin sadece farklı gruplar için geliştirilen ölçekler ile nicel yollarla toplanmış olmasıdır. Türk ve Kürt etnik grupları arasındaki ilişkilerin daha yakından incelenebilmesi için nitel yollarla (derinlemesine görüşme, söylem analizi gibi) toplanan verilerin de önemli olacağı düşünülmektedir. Son olarak, yüzyıllardır bir arada yaşayan bu iki etnik grubun ilişkileri, Türkiye ve dünyadaki tarihsel gelişmelerden de yakından etkilenmektedir. Dolayısıyla, Türk ve Kürt grupları arasındaki ilişkilerin boylamsal çalışmalar ile daha yakından ve gelişim süreci bağlamında değerlendirilmesinin yararlı olacağı düşünülmektedir. Bu nedenle, boylamsal çalışmaların yapılması bu ilişkilerin çözülmesi konusunda daha yararlı olabilir.

Kaynaklar

- Akbaş, G. (2010). *Social identity and intergroup relations: The case of Alevis and Sunnis in Amasya*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara.
- Akçura, B. (2011). *Devletin Kürt filmi*. İstanbul: Postiga Yayınları.
- Baysu, G. (2007). *The effects of intergroup perceptions and ingroup identifications on the political participation of the second-generation Turkish migrants in The Netherlands*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara.
- Branscombe, N. R., Schmitt, M. T. ve Harvey, R. D. (1999). Perceiving pervasive discrimination among African Americans: Implications for group identification and well being. *Journal of Personality and Social Psychology*, 77(1), 135-149.
- Brondolo, E., Kelly, K. P., Coakley, V., Gordon, T., Thompson, S., Levy, E., ... ve Contrada, R. J. (2005). The perceived ethnic discrimination questionnaire: Development and preliminary validation of a community version1. *Journal of Applied Social Psychology*, 35(2), 335-365.
- Contrada, R. J., Ashmore, R. D., Gary, M. L., Coups, E., Egeth, J. D., Sewell, A., Ewell, K., Goyal, T. M. ve Chasse, V. (2001). Measures of ethnicity-related

- stress: Psychometric Properties, ethnic group differences, and associations with well-being. *Journal of Applied Social Psychology*, 31(9), 1775-1820.
- Çiçek, C. (2013) Devlet kudretinin inşası ya da Şark'ın Islahı: Kürt bölgesinde Cumhuriyetin ilk 10 Yılı. B. Doğan (Ed.), *Diyarbakır ve Çevresi Toplumsal ve Ekonomik Tarihi Konferansı Tebliğleri* içinde (s. 334-351). İstanbul: Hrant Dink Vakfı Yayınları.
- Çoymak, A. (2009). *Associations of religious identification, secular identification, perceived discrimination and political trust with ethnic and societal (National) identification*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara.
- Dion, K. L. ve Kawakami, K. (1996). Ethnicity and perceived discrimination in Toronto: Another look at the personal/group discrimination discrepancy. *Canadian Journal of Behavioural Science*, 28(3), 203-213.
- Doosje, B. ve Branscombe, N. R. (2003). Attributions for the negative historical actions of a group. *European Journal of Social Psychology*, 33(2), 235-248.
- Ensher, E.A., Grant-Vallone, E.J. ve Donaldson, S.I. (2001). Effects of perceived discrimination on job satisfaction, organizational commitment, organizational citizenship behavior, and grievances. *Human Resource Development Quarterly*, 12(1), 53-72.
- Freeman, M.A. (2003). Mapping multiple identities within the self-concept: Psychological constructions of Sri Lanka's ethnic conflict. *Self and Identity*, 2(1), 63-85.
- Fuller, G. E. ve Barkey, H. J. (2011). *Türkiye'nin Kürt meselesi*. İstanbul: Profil Yayıncılık.
- Garstka, T. A., Schmitt, M. T., Branscombe, N. R. ve Hummert, M. L. (2004). How young and older adults differ in their responses to perceived age discrimination. *Psychology and Aging*, 19, 326-335.
- Güler, M. (2013). *Gruplararası temas, kaygı ve yanlılığın sosyal mesafeye etkisi: Türk ve Kürt kökenli gruplar üzerine bir çalışma*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Hoşgör, A.G. ve Smits, J. (2002). Inter-marriage between Turks and Kurds in contemporary Turkey: Inter-ethnic relations in an urbanizing environment. *European Sociological Review*, 18(4), 417-432.
- Jetten, J., Branscombe, N. R., Schmitt, M. T. ve Spears, R. (2001). Rebels with a cause: Group identification as a response to perceived discrimination from the mainstream. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 27(9), 1204-1213.

- Jetten, J., Schmitt, M. T. ve Branscombe, N. (2012). Rebels without a cause: Discrimination appraised as legitimate harms group commitment. *Group Processes & Intergroup Relations*, 16, 159-172.
- Johnson, J.D. ve Lecci, L. (2003). Assessing anti-white attitudes and predicting perceived racism: The Johnson-Lecci scale. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 29, 299-312.
- Karaçanta, H. (2002). *Üniversite öğrencilerinin sosyal baskınlık yönelimi ve başka bazı değişkenler açısından karşılaştırılması*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Kaya, S. (2011). *Endoktrinasyon ve Türkiye'de toplum mühendisliği*. Ankara: Nirengi Kitap.
- Kessler, R.C., Mickelson, K.D. ve Williams, D. R. (1999) . The prevalence, distribution, and mental health correlates of perceived discrimination in the United States. *Journal of Health and Social Behavior*, 40(3), 208-230.
- Konda (2011). *Kürt meselesinde algı ve beklentiler*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Liu, J.H., Wilson, M.W., McClure, J. ve Higgins, T.R. (1999). Social identity and the perception of history: Cultural representations of Aotearoa/New Zealand. *European Journal of Social Psychology*, 29, 1021-1047.
- Luhtanen, R. ve Crocker, J. (1992). A collective self-esteem scale: Self evaluation of one's social identity. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 18, 302-318.
- McCormack, A.S. (1995). The changing nature of racism on college campuses: Study of discrimination at a northeastern public university. *College Student Journal*, 29, 150-156.
- Meşe, G. (1999). *Sosyal kimlik ve yaşam stilleri*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Ege Üniversitesi, İzmir.
- Molina, L. E., Phillips, N. L. ve Sidanius, J. (2015). National and ethnic identity in the face of discrimination: Ethnic minority and majority perspectives. *Cultural Diversity and Ethnic Minority Psychology*, 21(2), 225-236.
- Montes, J. F. (2010). *Perceived discrimination among indigenous and non-indigenous Mexican-Americans living in The United States*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Alliant International University, Los Angeles.
- Öztürk, S. (2013). *İsmet Paşa'nın Kürt raporu*. İstanbul: Doğan Yayınları.

- Ruggiero, K. M. ve Taylor, D. M. (1995). Coping with discrimination: How disadvantaged group members perceive the discrimination that confronts them. *Journal of Personality and Social Psychology*, 68(5), 826-838.
- Sanchez, J. I. ve Brock, P. (1996). Outcomes of perceived discrimination among Hispanic employees: Is diversity management a luxury or a necessity? *Academy of Management Journal*, 39(3), 704-719.
- Schmitt, M. T., Branscombe, N. R., Kobrynowicz, D. ve Owen, S. (2002). Perceiving discrimination against one's gender group has different implications for women and men. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 28, 197-210.
- Schmitt, M. T., Branscombe, N. R. ve Kappen, D M., (2003). Attitudes toward group-based inequality: Social dominance or social identity?. *British Journal of Social Psychology*. 42(2), 161-186.
- Sellers, R.M. ve Shelton, J. N. (2003). The role of racial identity in perceived racial discrimination. *Journal of Personality and Social Psychology*, 84(5), 1079-1092.
- Sidanius, J., Liu, J., Pratto, F. ve Shaw, J. (1994). Social dominance orientation, hierarchy-attenuators and hierarchy-enhancers: Social dominance theory and the criminal justice system. *Journal of Applied Social Psychology*, 24, 338-366.
- Stone-Romero, E.F., Stone, D. (2005). How do organizational justice concepts relate to discrimination and prejudice? J. Greenberg, ve J. A. Colquitt (Ed.), *Handbook of organizational justice* içinde (s. 439-467). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, Inc.
- Tajfel, H. (1981). *Human groups and social categories*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Tajfel, H., Billig, M.G., Bundy, R.P. ve Flament, C. (1971). Social categorization and intergroup behaviour. *European Journal of Social Psychology*, 1(2), 149-178.
- Tajfel, H. ve Turner, J. C. (1979). An integrative theory of intergroup conflict. S. Worchel, W. G. Austin (Ed.). *The social psychology of intergroup relations* içinde (s. 33-47). Monterey: Brooks/Cole. Holland.
- Tajfel, H. ve Turner, J.C. (2004). The social identity of intergroup behaviour. J. T. Jost, J. Sidanus (Ed.), *Political Psychology* içinde (s.367-390). New York: Psychology Press.
- Tuzkaya, F. ve Cingöz-Ulu, B. (2012). *Gruplar arası tutumlarda temas & grup kimliğinin rolü: Türkiye'deki Türkler & Kürtler*. 17. Ulusal Psikoloji Kongresi, İstanbul.

- Verkuyten, M. (2005). Ethnic group identification and group evaluation among minority and majority groups: Testing the multiculturalism hypothesis. *Journal of Personality and Social Psychology*, 88(1), 121-138.
- Vural, M. (2003). *Siyaset felsefesi açısından muhafazakarlık* Ankara: Elis Yayınları.
- Yanaracak, H.E.C. (2009). *The ceaseless conflict in Anatolia : The Kurds of Turkey and the ethnic Turkish state*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Tel-Aviv University, Israel.
- Yayman, H. (2011). *Türkiye'nin Kürt sorunu hafızası: Şark meselesinden demokratik açılıma*. Ankara: Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı Yayınları.
- Yeğen, M. (2011). *Devlet söyleminde Kürt sorunu* (5. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Yeğen, M. (2012). *Müstakbel-Türk'ten sözde-vatandaşa: Cumhuriyet ve Kürtler* (4. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Yıldız, K. (2005). *The Kurds in Turkey: EU accession and human rights*. London: Pluto Press.
- Zeydanlıoğlu, W. (2008). The white Turkish man burden: Orientalism, Kemalism and the Kurds in Turkey. Guido Rings (Ed.), *Neo-colonial mentalities in contemporary Europe language and discourse in the construction of identities* içinde (s.155-174). Newcastle: Cambridge Scholars Publishing.